

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Матеріали ХІХ-ї науково-практичної конференції

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ**

*Матеріали ХІХ науково-практичної конференції
(м. Хотин, 27 жовтня 2023 р.)*

Хотин 2023

УДК 94 (477.85-2)
ББК 63.3 (4УКР-4ХОТ)51я43
X 852

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця»
(протокол № 3 від 20.11. 2023 р.)*

Редакційна колегія

Буйновська Є.В.

директор ДІАЗ «Хотинська фортеця»

Шалаєва І.А.

заступник директора ДІАЗ «Хотинська фортеця»

Сандуляк В.О.

завідувач науково-дослідним відділом ДІАЗ «Хотинська фортеця»

Позняков Д.В.

завідувач музейно-освітнім відділом ДІАЗ «Хотинська фортеця»

Редколегією збережено авторський стиль викладу. Відповідальність за достовірність наукової інформації та посилань несуть автори статей.

X852 Дослідження та збереження культурної спадщини України // Матеріали ХІХ наук.-практ. конф. (м. Хотин 27 жовтня 2023 р.). Хотин, 2023. – 113 с.

У збірнику вміщено матеріали доповідей науково-практичної конференції з актуальних питань історії та археології. Для істориків, краєзнавців, археологів, музейних працівників, учителів історії, викладачів і студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 94 (477.85-2)
ББК 63.3 (4УКР-4ХОТ)51я43

ЗМІСТ

Залізні знахідки з Хотинської фортеці	<i>БУЙНОВСЬКА Єлизавета</i>	5
Дослідження об'єкта культурної спадщини Хмельниччини: Миколаївська церква в с. Савинці.	<i>ГЕРАСИМЧУК Тетяна</i>	11
Визначення ступеня деградації мокрої археологічної деревини із застосуванням методу гідростатичного зважування	<i>ГОЛОВАХА Роман</i>	20
«Пилип Орлик. Шлях гетьмана». До формування фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця»	<i>ДРОБЯЗКО Наталія</i>	25
Турецькі символи Хотинської фортеці: значення та збереження	<i>ІВАНОЧКО Альона</i>	32
Творчі надбання славетного українського митця Георгія Нарбута	<i>КОВАЛЬОВ Олександр, МІРОШНИЧЕНКО Надія</i>	44
Дослідження та збереження пам'ятки архітектури національного значення башта Ляцька	<i>КУЛІШОВА Анна, ПАГОР Валентин</i>	53

Мечеті османського Хотина	<i>ПОЗНЯКОВ Денис</i>	63
Фрагмент гривни-корони з Грелівки (Вінницька обл. України)	<i>ПРОХНЕНКО Ігор, ІЛЬКІВ Микола</i>	71
Жетони для рахування з замків Закарпаття	<i>ПРОХНЕНКО Ігор, СУХАР Арсен, КОЗАР Василь</i>	76
Фрагменти скляних гранат з Хотинської фортеці	<i>САНДУЛЯК Віктор</i>	83
Виставковий проєкт «Вбиті Росією: вчора – Батурін, сьогодні – Буча» Національного заповідника «Гетьманська столиця»	<i>ХАРМАК Марина</i>	94
Трьох-Анастасіївська церква в Глухові: історія будівництва та реставрація	<i>ШИШКІНА Юлія</i>	101

ФРАГМЕНТ ГРИВНИ-КОРОНИ З ГРЕЛІВКИ (ВІННИЦЬКА ОБЛ. УКРАЇНИ)⁹

У публікації презентовані результати дослідження уламку масивної бронзової гривни-корони, випадково виявленої місцевими краєзнавцями в заболоченій місцевості біля с. Грелівка Шаргородської міської громади Жмеринського р-ну Вінницької обл. України. Знахідка передана на постійне зберігання та наукове опрацювання до фондів Науково-дослідного інституту карпатознавства Ужгородського національного університету 19 лютого 2021 року.

Ключові слова: Грелівка, гривна-корона, хронологія.

19 лютого 2021 року до наукових фондів НДІ карпатознавства Ужгородського національного університету вінницькими краєзнавцями був переданий фрагмент масивної гривни-корони, випадково виявлений в заболоченій місцевості біля с. Грелівка Шаргородської міської громади Жмеринського району Вінницької області України (рис. 1). Стан збереженості відмінний, уламок вкритий тонким рівномірним шаром гладкої патини, що свідчить про високу якість металу виробу. Також чітко фіксується орнаментация, характерна для переважної більшості подібних гривен-корон (рис. 2).

Довжина фрагмента – 7,7 см, дуга основи має змінну висоту, на даному уламку вона коливається від 1,9 до 2,3 см, висота чітко виражених зубців – 0,9 см, діаметр кільця замка – 1,8 см с невеликими заглибленнями на площині з обох боків, діаметром 0,8 см, глибиною 0,2 см. Вага – 123,72 гр. Враховуючи той факт, що крім конструкції замка присутні три зубці, а у аналогічних виробів їх кількість в середньому становить 21-23, то в цілісному стані вага даного предмету мала бути наближеною до

⁹**Ігор Прохненко.** (Ужгород).

Кандидат історичних наук. Доцент кафедри археології, етнології та культурології ДВНЗ Ужгородського національного університету.

Ільків Микола (м. Чернівці).

Кандидат історичних наук. Асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.

900 гр. За конструктивними особливостями найбільш наближена до гривни-корони з Вибранова [1., С. 203].

Гривни-корони чи короноподібні гривни (нім. Kronenhalsringe) – яскрава категорія знахідок латенського періоду (Lt B-C). Відомі переважно як випадкові знахідки з території Данії, Північної Німеччини, а також Польщі, України та Румунії. Вони пов'язані з давніми германцями, у першу чергу, з носіями ясторфської культури [4., С. 74-77]. Разом з іншими категоріями знахідок розглядаються дослідниками як свідчення їх міграції (бастарни, скіри?) з Півночі Європи у південно-східному напрямку [3., С. 104; 5., С. 282; 6., С. 132-134; 2., С. 21]. На території України знахідки компактно локалізуються у пониззі Десни (пов'язані з пам'ятками типу Харівки?), а поодинокі знахідки відомі у Львівській, Тернопільській та Вінницькій областях [1].

Детальний аналіз подібних знахідок подала Л.С. Воротинська. Kronenhalsringe – це загальноприйнята в науковій літературі німецька назва короноподібних гривен. Вони складаються з двох нерівних частин, з'єднаних шарнірною конструкцією: дві половинки обертаються навколо штифта посередині і закріплені замочком. Таким чином гривну можна широко розкрити і щільно закрити. Діаметр подібних знахідок дорівнює приблизно 15 см. Прикрашені вони трикутними або хвилеподібними зубцями, що і надає їм вигляду корони. Виготовлялися з високоякісної бронзи і демонстрували високу якість виконання, всі елементи ідеально підігнані один до іншого. Дослідники припускають, що гривни-корони використовувалися для художнього оформлення головного убору, хоча археологічні підтвердження цьому припущенню не виявлені. Як правило це, як і в нашому випадку, випадкові знахідки в болотах, іноді вони входили до інвентарних комплексів кремаційних поховань [1., С. 199].

На сьогоднішній день на доволі значній території виявлено більше 100 гривен-корон. Це території Данії і Північної Німеччини (більше 80

екз.), Польщі (9 екз.), Калінінградської обл. (1 екз.), Румунській Молдові (2 екз.) і України (більше 10 екз.).

Запропоновано декілька типологій гривен-корон, які, переважно, вибудовують ряд від простих виробів із хвилястими слабо вираженими виступами до масивніших корон з високими зубцями. Типологічна різниця між виробами може бути зумовлена не лише хронологічним чинником, а й пов'язана зі статево-віковою, соціальною чи етнічною приналежністю їх власників. Такі знахідки не були об'єктами торгівлі, а слугують етнічним маркером мігрантів з півночі вздовж їх маршруту. Перша типологія була запропонована Й. Костшевські, який інтуїтивно виділив їх в чотири типи [7]. М. Бабеш і І. Унтару запропонували більш складну типологію з шести типів. М.Б. Щукін, Т.П. Валькова і Ю.Ю. Шевченко запропонували свою схему з п'яти компонентів. Науковці припустили, що дані типологічні ряди несуть хронологічне навантаження, з часом форма гривен ставала більш складною, зубці – більш вираженими і високими, а самі гривни все більше походили на корону. Враховуючи дану думку, встановлено, що найбільш ранні гривни-корони походять з Данії і Північної Німеччини, а більш пізні виявлені в Східній Європі, Польщі, Румунії та Україні. Й. Костшевські пов'язав стиль оформлення гривен-корон Північної Європи з імітацією кельтських «гусеничних» браслетів і відповідно час їх появи встановив в межах IV – першої третини III ст. до н.е. Додатковим фактором для датування стало хронологічне визначення появи шарнірних конструкцій в латенській культурі – середина III ст. до н.е.

Гривни-корони з українських територій дослідники відносять до найбільш розвинутих типів і визначають часом з середини III до останньої чверті II ст. до н.е. Л.С. Воротинська припустила, що знахідки були закинуті в озера або болота під час сакральних ритуалів. Так як подібні речі неможливо було купити-продати, то вони потрапили на дані

землі разом з носіями магічних практик, які використовували їх в якості жертви. Цей ритуал був добре відомий в давнину на території Данії та Північної Німеччини [1., С. 203]. Розповсюдження гривен-корон співпадає з територією латенізованих культур, тобто тих, які зазнали кельтських впливів і отримали назву «культур кельтської вуалі» [3].

Стосовно знахідки з Грелівки, то вона, як і більшість подібних знахідок, була захована у болоті та мала сакральний характер. Отже первинно вона використовувалася для релігійних чи представницьких цілей. За аналогіями грелівська гривна-корона може бути датована рубежем III-II – II ст. до н.е. і співставлена з раннім етапом поянешти-лукашівської культури, в якій дослідники виділяють сильний ясторфський компонент.

Рис.1. Місце виявлення знахідки. с. Грелівка. Вінницька область

с. Грелівка. Гривна-корона. Науково-дослідний інститут карпатознавства Ужгородського національного університету, інв.№ НДІКУНУ-157.

Леськи І. Гривна-корона. Сосницький краєзнавчий музей, інв.№ Д424 (за Л.С. Воротинская, 2011).

Рис. 2. Гривни-короны. Порівняння

Джерела та література

1. Воротинская Л.С. Проблема Kronenhalsringe // Европейская сарматия. XIV чтения памяти Анны Мачинской. – Санкт-Петербург, 2011ю – С. 199-207;
2. Дробушевский А.И. Зарубинецкая культура и культура Ясторф // Европа от Латена до Средневековья: варварский мир и рождение славянских культур / Раннеславянский мир. Археология славян и их соседей. – Москва, 2017. – Вып. 19. – С. 17-26;
3. Ерёменко В.Е. “Кельтская вуаль” и зарубинецкая культура. Опыт реконструкции этнополитических процессов III – I вв. до н.э. в Центральной и Восточной Европе. – Санкт-Петербург, 1997;
4. Ільків М., Боднарюк М. Гривна-корона зі Станівців на Буковині // Археологія Буковини: здобутки та перспективи. Тези доповідей IV міжнародного наукового семінару. м. Чернівці, 11 грудня 2020 р. – Чернівці, 2020. – С. 74-77;
5. Пачкова С.П. Зарубинецкая культура и латенизированные культуры Европы. – Киев, 2006;
6. Щукин М.Б. На рубеже эр. – СПб. 1994;
7. Kostrzewski J. Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit // MB. - 1919. - N18. - S.84-139.